

Orientálne filozofie a náboženstvá

(Pomocné učebné texty z náuky o spoločnosti pre 4. ročník gymnázia)

Úvodom

Milí študenti, tieto pomocné učebné texty vám približujú hlavné nábožensko-filozofické smery Orientu. Keďže túto tému nemáte spracovanú vo vašich učebniciach, texty vám majú pomôcť vyplniť existujúcu medzeru. Do týchto učebných textov sa samozrejme nezmestia všetky veľké nábožensko-filozofické smery, ktoré vznikli na Východe, ale tie, ktoré sú tu spracované, patria medzi najdôležitejšie a počet ich vyznavačov v tejto časti sveta je najväčší.

OBSAH

- 1. Konfucianizmus**
- 2. Taoizmus**
- 3. Budhizmus**
- 4. Hinduizmus**
- 5. Islam**
- 6. Judaizmus**

1. Konfucianizmus

1.1. Kto to bol Konfucius?

Konfucius, čínskym menom Kchung fu-č, alebo tiež nazývaný Majster Kchung, je najuctievanejšou postavou čínskej histórie. Žil pred 2500 rokmi, presnejšie v rokoch 551 až 479 p.n.l.

Konfucius sa narodil v dobe úpadku dynastie Čou. Čouský panovník mal pod kontrolou len malé územie okolo hlavného mesta Luo – jangu. Zvyšok krajiny bol rozdelený na množstvo štátov, na čele ktorých stáli lénne kniežatá.

Tieto štáty medzi sebou neustále bojovali, no ani jeden z nich nemal toľko vojenskej sily, aby prevzal moc a zvrhol čouského panovníka. Na druhej strane ani samotný cisár nemal toľko sily, aby zjednal v krajine poriadok. Jeho slabosť viedla k ďalším bojom a prostý ľud bol neustále sužovaný armádami pochodzujúcimi Čínou.

Konfucius sa narodil v Čchu-fu, meste nachádzajúcom sa v malom štátiku Lu, ktorý sa rozkladal na západnom pobreží Číny. Bol obkolesený silnejšími susedmi a ako píše Konfucius vo svojom diele „Letopisy jari a jesene“, v ktorom opisuje históriu štátu Lu v období rokov 722 až 481 p.n.l., bol štát Lu celkom dvadsaťjedenkrát napadnutý.

Konfucius bol človek, ktorý sa vedel dívať okolo seba a videl tak biedu a utrpenie. Svojou filozofiou sa snažil vniest' do spoločnosti poriadok, ktorý nazýval harmóniou. Mal pomôcť usporiadať spoločnosť tak, aby sa vyhla vnútorným konfliktom a mohla sa rozvíjať v duchu humanity.

Iróniou osudu sa na sklonku svojho života považoval za človeka porazeného, ktorý nič nedosiahol. Avšak nasledujúce storočia ho vyniesli až na samotný vrchol a stal sa skutočným „kráľom bez koruny“.

1.2. Čo je vlastne konfucianizmus?

Samotný Konfucius sa nepokladal za nijako originálneho mysliteľa. Raz povedal jednému zo svojich žiakov: „Podával som d'alej, čomu som sa naučil, bez toho, že som sám niečo vymyslel. Bol som verný mužom staroveku a miloval som ich...“

Konfucius putoval po Číne a učil morálnemu kódexu, ktorý bol založený na etike, humanite a láske.

Jedného dňa sa žiak opýtal majstra: „Existuje slovo, ktoré by mohlo postihnúť všetky povinnosti človeka?“ Na túto otázku Konfucius odpovedal: „Pocit súnalezitosti, to je možno to slovo. Nerob druhým, čo nechceš, aby oni robili tebe.“

Tento slávny Konfuciov výrok sa stal dôležitou súčasťou čínskeho myslenia už vo veľmi ranom období.

Základom konfucianizmu bola vždy myšlienka, že ľudia majú žiť v harmónii jeden s druhým a s prírodou. K dosiahnutiu týchto cieľov doporučoval mudrc systém medziľudských vzťahov a dobrej vlády.

Konfucius veril, že pomocou výchovy môže dosiahnuť urodzenosť ktokoľvek.

Podľa jeho filozofie bol urodzený muž taký, ktorý ovládal päť zručností: vybrané správanie, ušľachtilosť, dobrú vôľu, usilovnosť a láskavosť. Muž by potom mal tieto svoje kvality využiť pre riadenie štátu.

Konfucius pokladal službu v štátnej správe za najvyššie poslanie, pretože dobrá vláda mohla priniesť blaho všetkým ľuďom.

Konfucius sa zaoberal aj otázkami rodiny, ktorá bola v Číne pokladaná za primárnu spoločenskú jednotku. Rodina znamenala prirodzené prostredie pre morálnu výchovu a bola mostom medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Učil, že v rámci rodiny si človek naplno uvedomí svoju humánnu podstatu. Podľa Konfucia sa tri z piatich základných medziľudských vzťahov, ktoré sám definoval, odohrávajú vo vnútri rodiny. Sú to vzťahy medzi otcom a synom (ten je najsilnejší), manželom a manželkou a starším a mladším bratom. Ostatné dva vzťahy sú medzi priateľom a priateľom a panovníkom a poddaným.

Konfuciovo učenie sa týkalo taktiež vlády. Rovnako ako mal syn v úcte otca, mal aj poddaný povinnosť vážiť si panovníka. Štát a národ bol rozšírenou rodinou. Cisár bol „otcom a matkou“ prostých ľudí. Prinášal obety Nebesám, aby sa krajine dobre darilo. Cisár bol preto označovaný ako Syn Nebies.

O niekoľko storočí po Konfuciovej smrti roku 479 p.n.l. sa stala jeho filozofia oficiálnou doktrínou čínskej vlády a jednou z mnohých povinností panovníka voči prostému ľudu bolo vykonávať obrady zavedené Konfuciom.

Tak sa konfucianizmus stal štátnym náboženstvom a položil tak základy čínskeho vzdelávacieho systému, ktorý pretrval dvetisíc rokov. Základom tohto systému bol náročný systém štátnych skúšok, ktorý mohli absolvovať všetci mladí muži. Odmenou za zvládnutie skúšok bolo pridelenie úradníckeho miesta. Čína ponúkala kariéru všetkým talentovaným a tí najtalentovanejší zastávali najvyššie štátne úrady.

Žiadna iná civilizácia si necenila vzdelanie a učenosť tak vysoko ako Čína.

1.3. Vplyv a šírenie konfucianizmu

Konfucianizmus nezapustil hlboké korene len v Číne, ale aj v okolitých štátoch ako boli Vietnam, Kórea a Japonsko.

Zaujímavé je to preto, že konfucianizmus, napríklad na rozdiel od budhizmu, nemal žiadnych misionárov, mníchov či pútnikov. Symbolom konfucianizmu boli úradníci a učenci, ktorí len zriedkavo opúšťali Čínu. Navyiac prvotnými záujmami konfucianizmu boli rodina a štát.

Číňania verili, že ich kultúra a učenie sú univerzálne a preto sa otvárali všetkým, ktorí ju chceli prijať. Čínska kultúra bola prít'azlivá z toho hľadiska, že ponúkala systém písma, vyspelú filozofiu a náboženstvo a tiež umenie najlepších kvalít.

Tak postupom času ovládli Vietnam, Kóreu a Japonsko rovnaké konfuciánske hodnoty a ideály, aké boli známe v Číne. Obchodné a diplomatické jednania boli vedené v čínštine.

Vzťah týchto štátov k Číne zodpovedal vzťahu medzi starším a mladším bratom podľa systému piatich konfuciánskych medziľudských vzťahov.

Tieto krajiny boli teda v podriadenom vzťahu k Číne. Museli Číne platiť tribúty, začo od nej dostávali dary. Čínsky cisár navyiac udeľoval panovníkom okolitých krajín právo vládnuť.

V praxi však Číňania len zriedkavo zasahovali do spôsobu, akým panovník riadil vnútorné záležitosti svojej krajiny.

1.4. Konfucianizmus v 20. storočí

Keď bol v roku 1911 zvrhnutý posledný čínsky cisár a bola založená nová Čínska republika, jej zakladatelia sa zaoberali otázkou, aký by mal byť ich vzťah ku konfucianizmu.

V minulosti platilo, že dynastie prichádzali a odchádzali, no konfucianizmus slúžil ako symbol legitimity vlády. Bol teda pevne spätý s cisárstvom a s úlohou panovníka v štáte.

Počas 20. storočia konfucianizmus hľadal novú tvár a uplatnenie. Čína a ostatné konfuciánske krajiny boli ničené vojnou a revolúciou, vznikali nové štáty a nové systémy vlády, ktoré by ho len ťažko ocenili. Aj napriek tomu však zostal konfucianizmus aj naďalej súčasťou života miliónov ľudí.

Názory vodcov Čínskej republiky na konfucianizmus sa líšia. Sú to názory, ktoré kulminujú od liberálnejších až po tie, ktoré konfucianizmus odmietajú ako starý a nepotrebný.

Na začiatku obdobia Čínskej republiky boli čínski vzdelanci presvedčení, že konfucianizmus by mal zostať oporným bodom čínskej vlády. Taký bol aj názor Sunjatsena, prvého vodcu republiky, ktorý prehlásil: „Konfucius a Mencius (po Konfuciovi druhý najvýznamnejší konfuciánsky filozof) boli zástancami demokracie.“

Konzervatívny Juan Š – kchaj, druhý prezident republiky, v jednom z ediktov píše: „Konfuciova doktrína a klasická literatúra nemajú vo svete obdobu. Obetovanie a obrady sú historickou záležitosťou a je správne, aby ľudia pokračovali vo svojich zvykoch.“

Po prvej svetovej vojne (1914 – 1918) zosilnelo v Číne študentské hnutie požadujúce boj proti konfucianizmu, starým tradíciám, etickým zásadám, starej politike a literatúre. V krajine sa šírili demonštrácie a protesty.

Až koncom dvadsiatych rokov sa podarilo Čankajškovi, politickému dedičovi Sunjatsena, zjednotiť väčšinu národa pod svojím vedením. Za Čankajška sa podarilo konfucianizmu čiastočne získať späť stratené pozície, napríklad výročie Konfuciových narodenín sa stalo štátnym sviatkom a pod.

Tento program sa však nikdy neuskutočnil do konca. Roku 1937 prebehla invázia Japonska do Číny, čo bol začiatok druhej svetovej vojny v Ázii, trvajúcej do roku 1945.

Na konci druhej svetovej vojny vypukla v Číne medzi nacionalistickou Čankajškovou vládou a čínskymi komunistami, vedenými Mao-ce-tungom, občianska vojna.

Roku 1949 komunisti zvíťazili a Mao vyhlásil Čínsku ľudovú republiku.

Maov postoj ku konfucianizmu bol jednoznačný: „Konfucianizmus nenávidím od svojho ôsmeho roku“, vyhlásil a okamžite zahájil ťaženie za jeho likvidáciu.

Konfucius bol obvinený z „feudálnej mentality“ a jeho etické zákony boli nazvané „otrockou morálkou“.

Mao-ce-tung sa však minulosti nezbavil a sám na seba prevzal celý rad cisárskych atribútov. Ideálneho konfuciánskeho panovníka nahradil sebou samým. Aj keď pohrdal Klasickými knihami (je ich päť a sú považované za základný text konfucianizmu), jeho Červená knižka, obsahujúca jeho revolučné ideály, sa stala alfou a omegou pre každého, kto sa uchádzal o miesto v úrade.

Maova túžba zničiť tradície sa hrozivo zvrhla počas kultúrnej revolúcie koncom 60 – tých rokov. Bolo zničených množstvo cenných čínskych pamiatok a pokladov kultúrneho dedičstva krajiny.

Po Maovej smrti roku 1976 bezmyšlienkovité ničenie prestalo. Noví čínski vodcovia, aj keď sú prísni komunisti, sú taktiež hrdí na dedičstvo čínskej civilizácie.

Konfucius je v súčasnej Číne považovaný za významnú postavu čínskych dejín a nie je ani idealizovaný ani zatracovaný.

Konfucianizmus je stále živý aj v 20. storočí. Číňania žijúci mimo územia ČLR, najmä na Tchaj-wane, v Singapure alebo v Hongkongu považujú konfucianizmus za stále zmysluplnú a žijúcu filozofiu.

Naviac sú konfuciánske hodnoty aj hnacou silou ekonomického úspechu Japonska a „Štyroch tigrov“ – Južnej Kórey, Tchaj-wanu, Hongkongu a Singapuru.

Použitá literatúra:

Hoobler, Thomas a Dorothy: Konfucianizmus, Nakladateľstvo Lidové noviny, Praha, 1997

2. Taoizmus

2.1. Čo je to taoizmus ?

V čínštine slovo tao znamená „cesta“. Pod touto cestou sa jednoducho rozumie cesta prirodzenosti. Taoisti chápu prírodné cykly a neustále premeny v prírodnom svete ako pozemské prejavy veľkej univerzálnej sily. Túto neviditeľnú silu nazývajú Tao.

Niektorí taoisti chápu Tao ako najzákladnejšiu skutočnosť, čosi, čo existovalo pred vznikom vesmíru a čo neustále riadi svet a všetko, čo je v ňom. Tao je niekedy stotožňované s Matkou alebo taktiež zdrojom všetkých vecí. Týmto zdrojom však nie je boh alebo najvyššia bytosť, pretože taoizmus na rozdiel od kresťanstva, islamu a judaizmu nie je monoteistický. **Jeho vyznavači neuctievajú jedného boha, ale svoje úsilie zameriavajú na dosiahnutie harmónie s princípom Tao.**

Taoizmus na rozdiel od mnoho iných náboženstiev nemá žiadneho zakladateľa ani inú ústrednú postavu, ako je Ježiš, Buddha, Mohammed či Konfucius. Má však veľa majstrov. **Veľkí taoistickí majstri učili taoizmus, písali o taoizme, alebo spisovali komentáre ku knihám iných majstrov. Taoisti sa snažia pomocou štúdia ich kníh nájsť „cestu“. To však nie je ľahké, pretože podľa taoistických majstrov je možné sa Tao učiť, ale je nemožné Tao vyučovať.**

Taoisti tvrdia, že Tao, ktoré sa dá vyjadriť slovami, nie je skutočné či „večné“ Tao. Majstri a autori kníh o taoizme môžu ukázať záujemcom cestu, ale každý človek si musí nájsť svoje vlastné Tao sám.

Taoizmus postihuje nielen intelektuálny a duchovný život svojich stúpcov, ale preniká aj do ich telesného života.

V taoistickom videní sveta je ľudské telo mikrokozmom, zmenšeným modelom vesmíru. Taoisti si kladú otázku: Ako by človek mohol dosiahnuť súladu s univerzom, keď nemá v harmónii ani vlastné telo? To, ako človek zachádza so svojím telom, je pre taoistov rovnako dôležité ako to, čo si človek myslí, v čo verí alebo ako sa chová vo vzťahu k druhým.

Taoisti veria, že zdravé telo je prvým nutným krokom k dosiahnutiu výsostných duchovných stavov. S taoizmom sa preto od počiatku spájajú určité liečebné a stravovacie praktiky. Veľa z myšlienok a metód, ktoré ľudia na západe považujú za čínske či ázijské, majú v skutočnosti svoj pôvod v taoizme. Napríklad akupresúra a akupunktúra sú metódy orientálnej medicíny, ktoré vyvinuli taoistickí majstri a používajú sa už storočia.

Čo sa týka jedenia doporučovali prostú, vyváženú stravu vhodnú pre udržanie zdravia a dosiahnutie dlhého života.

Súčasťou taoistických praktík je okrem dodržiavania diétnych pravidiel taktiež cvičenie. Podľa legendy jeden z prvých taoistických majstrov Čang San-Feng pozoroval pohyby zvierat a vtákov a hľadal spôsob, ako ich napodobniť a priblížiť sa tak prirodzenému stavu. Je známy ako zakladateľ tchaj-ti-čchuanu, starovekej formy čínskych cvičení.

Už pred príchodom buddhizmu do Číny používali taoisti meditáciu k dosiahnutiu harmónie s absolútnou skutočnosťou univerza. Taoisti veria, že čas strávený meditáciou predlžuje život. To je dôležité, lebo čím dlhšie jedinec žije, tým väčšie sú jeho šance dosiahnuť úplnú harmóniu s princípom Tao.

Dokonalý človek sa môže stať nesmrteľným a vstúpiť na nebesá, a to nielen duchovne, ale aj fyzicky.

Veľa legendárnych aj historických postáv údajne dosiahlo tento stav nesmrteľnosti nazývaný - sien. Veriaci prosia taoistických nesmrteľných o pomoc, podobne ako kresťania prosia o pomoc svojich svätých. Medzi taoistických nesmrteľných patria vládcovia, taoistickí majstri, vojenský hrdinovia, ale aj prostí ľudia, ktorí tento výnimočný stav dosiahli utrpením, hrdinskými skutkami alebo službou druhým.

Zdokonaľovaním tela a mysle sa taoisti neustále usilujú dosiahnuť tento stav sien, stav jednoty s univerzom.

2.2. Pôvod a raná história taoizmu

Vedci si myslia, že taoizmus ako určitý myšlienkový systém vznikol okolo 6.storočia p.n.l. Korene taoistického myslenia však siahajú omnoho ďalej. Sú rovnako staré ako najstaršie čínske legendy a mýty. Podľa mnohých taoistických veriacich je možné sledovať stopy taoizmu až do obdobia vlády veľkého a múdreho vládcu Chuang-tiho, známeho tiež pod menom Žltý cisár. Bol jedným z legendárnych panovníkov žijúcich v období, z ktorého sa nezachovali žiadne historické záznamy. Údajne vládol v rokoch 2696 až 2598 p.n.l., teda takmer 100 rokov.

Podľa legendy sa Chuang-ti v deviatom roku svojej vlády vydal do hôr, aby sa tam od starého a múdreho pustovníka dozvedel niečo o tajomstve života. Nakoniec cisár vo svojom hľadaní pravdy uspel a dosiahol výnimočného poznania, ktoré uplatnil v mnohých oblastiach života a vlády.

Na konci svojej slávnej vlády sa na chrbte draka vzniesol do nebies a stal sa nesmrteľným.

Ku koncu vlády dynastie Čou sa rozšírila korupcia a všeobecný rozvrat. Ľudia začali túžiť po jednoduchom ale šťastnom živote starých dôb. Potrebovali, aby ich niekto viedol, potrebovali radu a tak sa začali obracať na filozofov a mudrcov - veľkých mysliteľov a spisovateľov vtedajšej doby.

Toto obdobie je známe ako zlatý vek filozofie. Zrodilo významné osobnosti, ktorých diela prežili storočia. Na ich myšlienkach a učení je založená celá náboženská tradícia v Číne.

Do tohto obdobia spadá pôsobenie majstra Lao-ća. Mnohými je považovaný za zakladateľa taoizmu. Existujú však aj názory, ktoré hovoria, že zakladateľom taoizmu nebol jeden človek, ale niekoľko mudrcov žijúcich v rovnakej dobe ako Lao-ć.

Aj napriek tomu najstaršie čínske dejiny napísané okolo 2.storočia p.n.l. obsahujú stručný životopis tohto muža.

Podľa tradície vykonával úrad archivára v kráľovskom paláci v Luo-jangu, hlavnom meste dynastie Čou. Jeho vlastné meno bolo Li Er, ale známy bol ako Lao-č, čo je titul s významom „Starý majster“. Lao-č pracoval v kráľovskom archíve až do svojho deväťdesiateho roku. Práca pri dvore ho už unavovala, rozhodol sa preto krajinu opustiť. Keď prechádzal na vodnom byvolovi horským priesmykom, strážca ho poznal. Bol veľmi zarmútený, keď si uvedomil, že múdrosť tohto muža je pre kráľovstvo navždy stratená. **Požiadaval preto Lao-ča, aby predtým, ako krajinu opustí, spísal svoje myšlienky. Podľa príbehu sa Lao-č na mieste posadil, spísal krátky rukopis, ktorý obsahoval 5000 znakov a dal ho strážcovi. Potom kráľovstvo opustil a viac o ňom nikto nepočul. Rukopis, ktorý po sebe zanechal, je známy ako Lao-č, alebo Tao-te-t'ing, „Kanonická kniha o ceste a jej Sile“.**

2.3. Tao-te-t'ing

Tao-te-t'ing je zbierka 81 krátkych básní nazývaných kapitoly. Vedci sa v súčasnosti domnievajú, že kniha nie je dielom jednej osoby, ale skôr zborníkom textov mnohých autorov, zhromažďovaných počas určitého časového obdobia pravdepodobne behom 4. storočia p.n.l., teda asi 200 rokov potom, kedy Lao-č žil. Tao-te-t'ing je aj napriek tomu tradične pripisovaný Lao-čovi.

Básne v Tao-te-t'ingu sú písané veľmi skrátеныm štýlom, niekoľko málo slovami a ľudia sa nad ich významom zamýšľajú už po stáročia, rovnako ako sa zaoberajú významom textov v židovsko-kresťanskej Biblii.

Mnoho básní je adresovaných vládcom, ktorým radí, ako správne vládnuť. Tieto rady sú v určitom smere prekvapujúce. Napríklad namiesto toho, aby povedal: „Bud' silný, vládni pevnou rukou“, Lao-č radí: „Bud' slabý, nechaj veci byť, ako sú“.

Vládcom teda doporučuje pokoru a nečinnosť, pretože vládcovia, ktorí sa miešajú do života ľudí, si podľa neho koledujú o problémy. Zasahovaním sa ľudia môžu dopustiť chýb, ktoré sa ťažko odstraňujú. **„Tao nebies nesúperi,“ hovorí Lao-č, „a vždy dokonale víťazí, s nikým nehovorí a vždy dokonale odpovedá, nikoho neláka a všetko k nemu samo prichádza, zostáva nezúčastnené a všetko dokonale ovláda.“**

Podľa Lao-ča, Tao učí o bezvýznamnosti dôležitého. Voda si vždy vyberá spodné, bezvýznamné cestičky, keď vsakuje do zeme. Nikým nepovšimnutá tak poskytuje výživu rastlinám, ľudom aj zvieratám. Čím nižšie sa dostane, tým je dôležitejšia. Lao-č o tom hovorí:

Najvyššie dobro je ako voda:

dobrotivo prospieva všetkému tvorstvu,
a s nikým nie je v rozpore.
Uspokojuje sa s najnižšími miestami,
o ktoré nikto z ľudí nedbá,
tým sa približuje večnému tao.

Tao rovnako ako voda dáva život a poskytuje výživu, ale nerobí si žiadne zvláštne nároky. Taktiež múdry človek jedná bez toho, aby na seba pútal pozornosť, robí to, čo je dobré a správne a bude žiť v súhlade s prirodzenosťou vecí. Taký človek pochopí Tao. Ľudia sa musia učiť hľadať Tao, pretože Tao sa nerobí dôležité a nápadné a človek ho nie je schopný vidieť či zacítiť prostredníctvom zmyslov. Podľa Lao-ča ľudia sa od Taa sami oddeľujú, pokiaľ sú pre nich dôležité zlé veci, ako je moc, úspech či štúdium. Keď však človek tieto veci opustí, bude obohatený duchovne. Ctižiadosť a svár zabraňujú dosiahnutiu „stavu kludu“ a otvorení sa jednote s Taom.

2.4. Harmónia a rovnováha: Jin a Jang

Ľudia nie sú schopní Tao vidieť, ale môžu si ho uvedomovať v cyklických premenách prírody - noc a deň, zima a leto, dážď a slnko, smrť a narodenie. Tieto protikladné sily prírodného sveta sú obsiahnuté v čínskej koncepcii jin a jang.

Pojem jin a jang nebol pôvodne taoistický, ale bol zlučiteľný s učením Lao-ča aj s ostatnými starovekými taoistickými predstavami.

Tak sa koncepcia jin a jang stala ústredným bodom taoistickej náuky. **Tieto dve protikladné sily predstavujú Tao, a pretože Tao je obsiahnuté vo všetkých veciach, sú taktiež jin a jang súčasťou Taa.**

Jang je sila nebies. Je to sila pohybu, svetla, ohňa, tepla a života. Jin je ako zatienená strana hory, je protikladom Jang, ale nie je možné ju od jang oddeliť. Ako nemôže byť tieň bez slnka, nemôže byť jin bez jang. **Tieto dva princípy vystupujú vždy spoločne v cykloch, ktoré sú súčasťou prírody a Taa. Ich vzťah sa dá vyjadriť prostredníctvom kruhu symbolizujúceho jednotu Tao.**

2.5. Tao a umenie

Po storočia bol taoizmus spojený s tvorivými silami prírodného sveta. Podporoval nezávislosť a osobitosť, úzke spojenie s prírodou, zmysel pre harmóniu a krásu. Kládol dôraz

na výcvik rôznych metód, ktoré dávajú vitalite a energii tvorivé zameranie. **Taoisti patrili vždy medzi najlepších čínskych umelcov a básnikov. Prispeli teda veľkým dielom do pokladnice čínskej kultúry.**

Tao a literatúra

Prví taoisti vytvorili okrem kanonických kníh a komentárov množstvo rôznych literárnych foriem. Eseje, poviedky, podobenstvá a satira sa objavujú už v raných taoistických rukopisoch.

Najvýraznejšie zo všetkých literárnych foriem však taoizmus ovplyvnil poéziu. Tá rovnako ako ostatné umelecké formy rozkvitla za vlády dynastie Tchang. Toto obdobie sa preslávilo ako zlatý vek čínskej poézie. Mnoho básní z tohto obdobia je oslavou prírody.

Taoizmus a maliarstvo

Ešte výraznejšie než v poézii sa taoizmus prejavil v maliarstve. Básnik Su Tung-pcho, ktorý bol taktiež maliarom, nazýval obrazy „tichými básňami“.

Maliar Wang Wej v 5.storočí napísal pri pohľade na podarený obraz: „Pohľad na jesenné mraky unáša môjho ducha, jarný víchor ženie prúd mojich myšlienok. Ako odvíjam svoj zvitok či obraciam list, dvíha sa vietor a čistá bystrina ku mne šplechne v zurčivom prúde. Ach nie, toto nie je len zručné zovretie prstov, to nie je len umný pohyb ruky, v tom je vyžarujúci duch, ktorý sem vstúpil, lebo taká je vnútorná povaha maliarstva!“

Použitá literatúra:

Hartzová, P.R.: Taoizmus, Nakladateľstvo Lidové noviny, Praha, 1996

3. Budhizmus

3.1. Čo je budhizmus?

Budhizmus je cesta k duchovnému precitnutiu. Zakladateľom budhizmu bol princ Siddhártha Gautama, neskôr známy ako Budha. Siddhártha Gautama nazeral na postavenie ľudstva najmä ako lekár. Našiel choroby, chátranie a smrť. Dobre si uvedomoval, že existujú aj radosti a potešenia, ale spoznal, že tieto hodnoty nie sú trvalé. Všetky veci v živote sú nestále alebo dočasné. Tak radosť prináša vedomie nestálosti a smrť pocity strasti a trýzne.

Siddhártha mal indické zázemie a preto neveril, že smrť je konečným vyslobodením od strastí, pretože podľa indickej tradície sa duša po smrti presunie do iného novozrodeného tela. Tento proces sa nazýva reinkarnácia - prevtelovanie. Kolobeh reinkarnácie od narodenia, cez smrť a znovuzrodenie pokračuje bez prestávok ďalej. Rozhodujúcim činiteľom nového bytia duše je spôsob života, aký viedla jedincova duša v minulom bytí. To sa nazýva zákon karmanu. Karman pozostáva z jedincových myšlienok, slov a činov v jeho predchádzajúcich životoch. Tak sa duša, ak je karman dobrý, môže prevteliť do vyššej formy, naopak, ak bol zlý, je duša potrestaná znovuzrodením v nižšej forme. Ľudské trápenie je účinok nejakého zlého karmanu, ktorý si jedinec nastrádal počas minulých životov. Do tohto kolobehu sú zapojené všetky živé bytosti.

Siddhártha zasvätil svoj život vyriešeniu tohto problému. Snažil sa nájsť cestu, spôsob, ako sa oslobodiť od kolobehu reinkarnácií. Robil rôzne druhy prísnej askézy a hlbokých meditácií, až sa dopátral odpovede.

V okamihu precitnutia sa z neho stal Budha, čo znamená Precitnuvší.

Za príčiny strastí stanovil Budha ľudské túžby všetkého druhu. Riešenie problému spočívalo vo vylúčení všetkých túžob a chút'ok „správnym myslením a správnym jednaním.“ Tohto možno dosiahnuť sledovaním „ušľachtilej osemdielnej cesty.“ Je to rad ôsmich stupňov vyššieho etického poriadku. Prvé stupne tejto cesty sú pravidlá vľúdneho správania sa ku všetkým bytostiam. Ďalšie stupne boli už obtiažnejšie a vyžadovali hlboké rozjímanie, meditáciu a dlhodobé ukáznovanie.

Táto pravda, tento poriadok alebo zákon, to je budhistická dharma. Je to vlastne „stredná cesta“. Budha radí tým, ktorí sa rozhodli kráčať cestou dharmy, aby sa vo svojom konaní vyhli všetkým krajnostiam. Hovoril: „Vyvarujte sa týchto dvoch krajností: sklonu k

potešení zmyslov, čo je nízke a sprosté, a sklonu k sebaumŕtvovaniu, čo je trýznivé. Oboje je neužitočné.“

Za svojho života Budha svoje učenie upevnil založením **sanghy**. Sangha je spoločenstvo mníchov a mníšok, ktorí praktikuju náboženstvo a vyučujú ho.

Kto správne sleduje osemdielnu cestu, dospeje časom k nirváne, čo je neľahko preložiteľné slovo. Nie je to kresťanský alebo islamský raj. V sanskrite, staroindickom jazyku, znamená nirvána „vyvanutie“, ako vyvanie plameň, keď nemá čo horieť. A to, čo vyvanie, to je nenávisť, pudovosť a klam, trojaký koreň zla.

Nirvána sa dá ináč popísať aj ako strata „ega“, alebo vlastnej osobnosti, čo je podmienka, ktorá zakončuje sužovanie strastami a trápeniami, keď ľudské bytosti putujú zo života do života. Slovo nirvána taktiež pripomína „nekonečné rozpätie“, čo možno popísať ako premenu v súčasť univerza. Nirvánu dosiahol Siddhártha, keď sa stal Budhom. Budhizmus sa vo svojej starostlivosti o blaho ľudstva podobá ostatným náboženstvám. V úsilí o dosiahnutie nirvány učí vysoko etickému zákonnému poriadku. Od svojich prívržencov žiada, aby nikdy nezahubili život akéhokoľvek druhu, aby neklamali, nepodvádzali a nekradli a aby sa k ostatným správali láskavo. A tak Budha hovorí:

„Nenávisť nikdy nemožno premôcť nenávisťou.

Len láska premôže nenávisť, to je zákon odveký.“

Predsa sa však budhizmus vo významných bodoch líši od iných veľkých náboženstiev. Budha bol agnostik a preto vôbec neuvažuje o nejakej Najvyššej bytosti. Budhizmus nevyžaduje od svojich prívržencov výlučnú vernosť, ako to robia iné monoteistické náboženstvá. Nepozná nič také, ako je židovskokresťanské prikázanie „Nebudeš mať iných bohov okrem mňa.“ Ani nie sú predpísané obrady či rituály, ktoré by budhista musel vykonávať, i keď sa mnohé vyvinuli v rôznych vetvách budhizmu. **Výzva a prítlačivosť budhizmu spočíva iba v posolstve jeho zakladateľa a v jeho prispôsobivosti k rozdielnym kultúram a filozofiám. Budha hovorí:**

„Človek je pánom sám sebe, kto iný by mu mal

byť pánom ? Ak ovládneš sám seba, máš pána,

ktorého by si inak ťažko získal.“

3.2. Budhov život

Princ Siddhártha Gautama, neskôr známy ako Budha, sa narodil asi v roku 563 p.n.l. Jeho rodiskom bolo mesto Kapilavastu v dnešnom Nepále. Siddhártha bol syn Šuddhódanov, ktorý stál v čele kmeňa Šákjov a hovorili mu rádža, kráľ. Odtadiaľ pochádza priezvisko Šákjamuni, „mudrc (z kmeňa) Šákjov“, ako býval Budha tiež nazývaný.

Podrobnosti z Budhovho života pochádzajú z ústnej tradície založenej tými, ktorí ho skutočne videli a poznali. Tieto správy boli písomne zachytené až asi pol tisícročia po jeho úmrtí. Obsahujú veľa zázračných jednotlivostí, ktoré budhisti prijímajú ako historickú pravdu. Študenti religionistiky ich môžu chápať rovnako ako Kristove zázraky a vzkriesenie, Mojžišove prijatie Desatora od Boha, alebo zjavenie archanjela Gabriela prorokovi Muhammadovi.

Podľa tradície Siddhárthova matka, kráľovná Mája, jedného dňa pocítila veľké ukludnenie a zmocnila sa jej blažená radosť. Keď tej noci zaspala, zdal sa jej sen: jej pravého boku sa dotkol slon so šiestimi klami a v chobote niesol lotosový kvet. V tom okamihu bol zázračne počatý jej syn. Keď kráľovná povedala svojmu manželovi o tomto sne, kráľ povolal učených bráhmanov, aby ho vyložili. Predpovedali, že z dieťaťa bude buď svetový velekráľ alebo významný svätec žijúci v odriekaní. Bude sa volať Siddhártha, čo znamená „ten, ktorý splnil svoju úlohu“, alebo „ten, ktorý dokonal svoj osud.“

Legenda hovorí, že Budha vyšiel z Májinho pravého boku. Bez akejkoľvek pomoci prešlo dieťa sedem krokov v každom smere štyroch svetových strán. V každej jeho šľapaji vyrástli zo zeme lotosové kvety. Zázračné dieťa prehlásilo: „Už nikdy sa nemusím znovuzrodiť, pretože toto je moje posledné telo. Teraz zničím a vytrhám korene strastí, ktoré sú spôsobené narodením a smrťou.“

Veľké zrieknutie

Predpoveď mudrcov znepokojila Siddhárthovho otca. Od narodenia sa snažil syna viesť životom princa, následníka trónu. Siddhártha nikdy neuvidel nič strastného, či trýznivého, ani o tom nezapočul.

Až raz, keď mal princ 29 rokov, vybral sa na prechádzku bez kráľovho vedomia. V meste uvidel veci, ktoré nezbadal nikdy predtým. Videl schátraného starca, muža postihnutého chorobou a mŕtveho oplakávaného príbuznými.

Otrasený Siddhártha prvýkrát vidiaci starobu, chorobu a smrť rozmýšľal o realite života: „Všetko je pomimutel'né, na tomto svete nie je nič trvalé... Keď to viem, nemôžem mať z ničoho potešenie. Ako môže človek, ktorý vie, že smrť je úplne nevyhnutná, stále cítiť v srdci žiadostivosť, užívať si zmyslového sveta a nezaplakať pred touto neodvratnou hrozbou?“

Keď ešte raz navštívil mesto, uvidel posledné zo „štyroch zjavení“, ktoré zmenili jeho život. Uvidel potulného svätého muža-askéta, ktorý nemal nič, okrem potrhaného rúcha a pútnickej palice. Askét povedal princovi: “Som vystrašený narodením a smrťou, preto som sa vydal z domova, aby som dosiahol oslobodenie... Hľadám najblaženejší stav, v ktorom nemajú miesto strasti, staroba a smrť.“

Nato sa Siddhártha rozhodol vzdať rozmarného života.

Veľký odchod

Siddhártha sa vydal na cesty. Putoval po severovýchodnej Indii, vyhľadával svätých mužov a mudrcov a učil sa od nich staroindickým spôsobom meditácie. **Hlavným zmyslom jeho hľadania bolo nájsť odpoveď na problém utrpenia. Chcel vedieť, prečo ľudia trpia a ako by toto utrpenie bolo možné ukončiť.**

Niektorí hinduistickí učitelia tvrdili, že reťaz reinkarnácií sa dá ukončiť oslobodením-móksa. Toto oslobodenie sa dá dosiahnuť prežitím navýsosť duchovného života (alebo životov). Tak sa pretrhne reťazec životov a duša sa zjednotí s brahma-najvyššou skutočnosťou.

Siddhárthu táto myšlienka zaujala a rozhodol sa pre krutú askézu a sústavnú meditáciu. Usadil sa na brehu rieky Nairáòdžány na 6 rokov. Jedol a pil len toľko, aby sa udržal pri živote. Jeho svätosť bola taká zjavná, že sa k nemu pripojilo päť svätých mužov. Telo mu úplne ochablo a jeho telesná sila ho opustila.

Precitnutie

Jedného dňa, ako hovorí tradícia, si Siddhártha uvedomil, že roky sebatrýzne mu len oslabili telo. Tak telesne vyčerpaný nemohol poriadne meditovať. Povstal preto a vošiel do rieky, aby sa vykúpil. Potom prijal jedlo.

Takto osvietený si sadol pod figovník (známy budhistom ako „strom precitnutia“-bódhivrkša a rozhodol sa nevstať, pokiaľ nezistí odpoveď na hľadanú otázku. Pohrúžil

sa do hlbokkej meditácie, v ktorej si pripomenul všetky svoje minulé životy. Dosiahol poznanie reťazca narodenia a smrti a nadobudol istotu, že sa zbavil nevedomosti a vášne svojho ja, ktoré ho pútal k tomuto svetu. Konečne dosiahol precitnutie - nirvánu.

Tento zážitok je počiatkom histórie budhizmu ako náboženstva. Siddhártha sa stal Budhom, Precitnuvším. Budhove slová: „Je to sféra, ktorá nie je ani zem, ani voda, ani slnko, ani mesiac. Je to iba koniec strastí.“

Tradícia hovorí, že vtedy mohol Budha odvrhnúť svoje telo aj bytie. Avšak vykonal veľký čin sebaobetovania. Keď odhalil spôsob, ako ukončiť vlastné utrpenie, rozhodol sa podeliť so svojim precitnutím s ostatnými, aby tak všetky duše mohli skončiť s reťazcom svojich vlastných znovuzrodení a strastí. Dal tak ostatným žiarivý príklad súcitnej nehy, múdrosti a sebapoznania, ktorý sa stal puncom rýdzosti jeho nasledovníkov.

Tak Budha začal šíriť svoju náuku, ktorá sa nazýva dharma. **Keď mal Budha asi osemdesiat rokov, ochorel. Spočíval na pravom boku a obkolesoval ho zástup učeníkov. Stromy náhle rozkvitli mimo svoje ročné obdobie a zasypávali ho kvetmi. Táto scéna často inšpirovala budhistických umelcov.**

Budha prehovoril: „Som starý a moja cesta je pri konci. Moje telo je ako rozpadnutá rachotina, ktorú držia pohromade len remene.“

Jeho posledné slová boli: „Všetko, čo vzniklo, podlieha zániku a smrti. Všetko je pomínelé. Usilujte horlivo.“

Keď prešiel niekoľkými stupňami meditácie, zomrel, alebo ako hovoria budhisti, dosiahol svoju parinirvánu, „zbavený vnímania a pocitov.“

3.3. Šírenie budhizmu

Skoro po Budhovej smrti sa jeho učeníci zhromaždili, aby sa na koncile zjednotili na jeho učení. O storočie neskôr sa budhistická obec rozrástla, došlo k rozštiepeniu budhizmu na dva veľké smery - théravadský budhizmus - konzervatívnejší smer a mahájánsky budhizmus - liberálnejší smer, ktorý dával prednosť voľnejšej interpretácii Budhovej náuky.

Théravadský smer sa šírili juhom. V krajinách ako Srí Lanka, Barma, Thajsko, Laos a Kambodža sa praktikuje théraváda.

Mahájánsky budhizmus sa rozšíril na severozápad Indie. Podľa tradície zvolal vplyvný kráľ Kaniška budhistický koncil, na ktorom boli zapísané sútry - budhistické spisy obsahujúce priame Budhovo učenie, podávané najskôr ústne. Mahájána sa zo severozápadnej Indie šírila

cez Áziu do Číny, Kórey a Japonska. Medzi théravádou a mahájánou sú teda veľké rozdielnosti. Napríklad v théravádskom budhizme sa súdi, že do nirvány možno dospieť iba vlastným úsilím jedinca. Mahájánski budhisti dovoľujú používať modlitieb a viery, ako aj pomoci budhov a bódhisattvov. **Bódhisattva - je v mahájáne bytosť, ktorá sa už blíži do nirvány, ale odkladá jej dosiahnutie, aby sa snažila o spásu všetkých bytostí. Berie na seba bolesti a utrpenie ostatných. Budha bol bódhisattvom vo všetkých predchádzajúcich životoch, než sa narodil ako Siddhártha Gautáma.**

V jednotlivých krajinách, kde sa budhizmus rozšíril, vznikli rôzne budhistické školy. Šíriteľmi náuky boli budhistickí misionári.

Napríklad škola mahájánskeho budhizmu, ktorá sa rozvinula v Číne pod názvom čchan - škola meditácie. Vychádzala z Budhovej rady: „Zahľad' sa do seba, ty si Budha.“ Táto škola kládla meditáciu na prvé miesto vo svojej náboženskej praxi. **Rozšírila sa do Kórey a Vietnamu, ale najväčší vplyv dosiahla v Japonsku. Tam je známa ako zen.** Zenbudhisti uctievaajú historického Budhu. Veria, že Budhovu myseľ možno prebudíť v každom človeku. Tvrdia, že nábožná oddanosť sa vyjadruje a prejavuje každodennou prácou. **Inou odnožou budhizmu je tantrický budhizmus. Tantra je názov učebníc, ktoré popisujú a vysvetľujú rôzne techniky k dosiahnutiu precitnutia.** Zložitú sústavu tantrických praktík ovládajú len majstri - guruovia. Tantry obsahujú magické zarietania, tajomné obrazce a symbolické gestá rukami. **Tantrický budhizmus sa rozšíril do Nepálu, Číny a Japonska, najväčší rozvoj však dosiahol v Tibete. V Tibete je majster nazývaný láma. Preto sa toto náboženstvo často nazýva lámaizmus.**

Koncom 12. storočia sa do Tibetu valili vlny Indov utekajúcich pred moslimskými útočníkmi, ktorí pustošili severnú Indiu. Tibeťania začali považovať svoju zem za duchovné stredisko budhizmu. **Tibeťania začali uctievať bódhisattvu Avalókitéšvaru za patróna svojej krajiny.**

V 15. storočí založil náboženský reformátor Congkhapa takzvanú žltú sektu. Zakrátko sa stala dominantnou školou tibetského budhizmu. Tretí Congkhopov nástupca Gendundurb sa stal prvým dalajlámom, „oceánom múdrosti.“ On a jeho nástupcovia boli považovaní za Avalókitéšvarove vtelenia. Vždy po dalajlámovej smrti nastalo pátranie po chlapcovi, ktorí je jeho posledným vtelením. Keď je nájdený, vychovávajú ho starší lámovia k jeho životnému poslaniu.

Až do roku 1950, kedy bol Tibet anektovaný čínskou komunistickou vládou, bol dalajláma duchovným aj svetským vodcom krajiny.

3.4. Budhistická literatúra

Asi 500 rokov po Budhovej smrti sa jeho nasledovníci učili jeho náuku naspamäť a prednášali ju nahlas.

Ako plynul čas, v náboženskej náuke sa prejavovali rozdielnosti, a tak sa prejavila nutnosť vteliť Budhovo učenie do písomnej podoby.

Prvé zapísané budhistické texty boli zaznamenané na palmové listy po roku 43 p.n.l. na Srí Lanke. Sú známe ako Tipitaka, čo znamená „tri koše.“ Obsahujú Budhove kázne, rozpravy a príbehy, náboženskú poéziu a komentáre. Sú to texty théravadského budhizmu, písané v pálijštine.

Mahájánski budhisti zostavili v 2.st.p.n.l. zbierku textov, ktorá sa nazýva Tripitaka. Je písaná v sanskrite a obsahuje niektoré rovnaké diela ako Tipitaka. Sem patria napr. džátaky-príbehy, ktoré vykresľujú minulé Budhove životy.

Medzi dôležité diela mahájánskej Tripitaky patrí Lotosová sútra. Ako židovskokresťanský Starý a Nový zákon aj Lotosová sútra predstavuje veľkolepú literatúru. Námetom je vízia, ako všetci oddaní budhisti dosiahnu budhovstvo a všeobecnú spásu.

Okrem ďalšej literatúry je zaujímavá aj Tibetská kniha mŕtvych. V Tibetskom budhizme má dôležité miesto rituál, ktorý sa koná, keď niekto umiera. Podľa tradície človek po smrti vchádza na 49 dní do medzistavu bardo medzi koncom jedného života a začiatkom ďalšieho života. V tejto dobe môže správne pripravený jedinec dospieť do nirvány. Ak sa tak nestane, zotrvá v kolobehu znovuzrodení. **Kniha mŕtvych je duchovná príručka pre lámov, ktorí pripravujú umierajúceho k využitiu tejto mimoriadnej šance, ako sa vymaniť z kolobehu životov.**

3.5. Budhizmus a umenie

Prvý Budhov obraz sa objavuje na jednej minci kráľa Kanišku. Kaniškova ríša bola miestom vzniku prvých Budhových sôch. Boli dva rôzne štýly. V Gandháre na severe ríše sa štýlovo odrážal vplyv gréckorímsky. Iný štýl, ovplyvnený hinduistickým umením, vyvstal v Mathure na juhu.

Všeobecne, Budha sa väčšinou usmieva. Tento úsmev napovedá zážitok nadzemskej blaženosti. Predstavuje ideál klľudu a vnútorného mieru. Oči máva často zatvorené, ale nespí - je zahľadený dovnútra. Budhova postava bola stvárňovaná v rôznych polohách alebo ásanách vyjadrujúcich učenie, žehnanie alebo meditáciu. Aj gestá jeho rúk - mudry sú konvenčné.

Budhistická architektúra začala tzv. stúpami. Stúpa je polgulovitá stavba, mohyla, slúžiaca pôvodne k zakrytiu popola a ostatkov Budhu. Stúpy sa stali základným architektonickým prvkom neskorších budhistických chrámov. Okrem stúp sa v Ázii rozvíjal aj iný druh stavieb: budhistické kláštory. Skladali sa zo svätyne - čaitja a mníšskych obydlí - vihára. Niekedy boli tieto miestnosti vytesané priamo do ohromných skalných útesov.

Použitá literatúra:

Wanguová, M.B.: Budhizmus, Nakladateľstvo Lidové noviny, Praha, 1996

4. Hinduizmus

India je domovom mnohých jazykov, kultúr a náboženstiev a jej dejiny sú staré prinajmenšom tri až štyri tisícročia. Je krajinou, odkiaľ pochádzajú najstaršie nám známe svedectvá o filozofujúcom ľudskom duchu a je aj jednou z najstarších kolísk ľudskej kultúry.

Okolo polovice druhého predkresťanského tisícročia, t.j. zhruba okolo roku 1600 p.n.l. - všetky dáta raných indických dejín sú iba približné odhady - **Indiu začal od severu postupne dobýjať národ, ktorý si sám hovoril arjas – Árijci. Slovo „árja“ znamená podľa mnohých výkladov pôvodne „vznešený“ a Árijci by potom malo význam „urodení“. Podľa iných znamená „tí, ktorí patria k verným“, t.j. vyznávajú náboženstvo Árijcov, a niektorí toto slovo odvodzujú aj od slova označujúceho „oranie“, takže „Árijci“ by znamenalo to isté, čo „rolníci“.**

Dobytie Indie Árijcami prebiehalo v troch vlnách. Každá z nich trvala storočia a každá má určitý vzťah k trom oblastiam, na ktoré je India geograficky rozdelená. V prvom období, ktoré siahalo zhruba do roku 1000 p.n.l., sa Árijci usadzovali v tzv. Pandžábe („Päťriečie“) okolo Indu na severozápade Indie. V druhom období, ktoré opäť trvalo približne 500 rokov,

sa za neustálych bojov s pôvodným obyvateľstvom aj samotnými árijskými kmeňmi ich sídliská rozšírili východným smerom do oblasti okolo Gangy, kde vzniklo nové centrum. V treťom období (asi od roku 500 p.n.l.) prenikli Árijci a ich kultúra aj do južnej časti Indie, do Dekanskej plošiny.

Filozofiu starej Indie predstavuje jedine myslenie Indoárijcov. Z duchovného sveta predárijských národov nepoznáme takmer nič.

4.1. Obdobie védске

Dejiny indickej filozofie je ťažké rozčleniť do zreteľne vymedzených období. Podľa dnešného stavu poznania výskum duchovných dejín Indie nie je ešte ukončený a ani všetky príslušné indické diela nie sú ešte preložené do európskych jazykov. **Predsa je však možné rozdeliť tieto dejiny do niekoľkých hlavných období.**

Prvé takéto obdobie môžeme klásť do rokov približne medzi rok 1500 až 500 p.n.l. a možno ich podľa súboru spisov, ktorým vd'áčime za poznatky o tejto dobe a ktoré sú súborne označované ako védy, označiť ako obdobie védске.

Nejde pritom o jedinú knihu, ale o celú literatúru, ktorá bola vytvorená v najrôznejších dobách mnohými neznámymi autormi v priebehu celého uvedeného obdobia. Zahŕňa však mýtické a náboženské myšlienky, ktoré sú ešte staršie. „Véd“ **znamená náboženské, teologické poznanie, čo v najstarších dobách znamenalo to isté, čo súbor všetkého poznania, ktoré je hodné zapísania. Rozsahom sú védy asi šesťkrát väčšie než biblia.**

Védy sú príručky starých indických kňazov, ktorí v nich uchovávali všetko to, čo je potrebné pre náboženské obetné rituály, t.j. hymny, výroky, formule atď.

Najstaršie a najdôležitejšie sú štyri védy:

Rigvéda sa zdá byť najstaršia, opisuje védsky panteón a delí božstvá na bohov atmosféry, neba a zeme.

Mahabharáta je dlhý epos – má 200 000 veršov. Rozpráva o bojoch medzi kmeňmi usadenými pozdĺž stredného toku rieky Gangy.

Bhagavadgíta tvorí tiež 6. knihu Mahabharáty. Učí, ako má človek žiť. Je najdôležitejším dielom hinduizmu.

Ramajána je báseň so 40 000 veršami, rozpráva o dobýjaní juhu Indie. Hrdina Ráma je vtelením boha Višnu.

Každá z véd je rozdelená do štyroch oddielov. Sú to:

mantry – hymny, modlitebné formule,

bráhmany – návody ku správne mu používaniu týchto formulí pri modlitbe, zaklínanie a obetovanie,

áranjaky – „lesné texty“, t.j. texty určené pustovníkom žijúcim v lesoch,

upanišády – „tajné náuky“, ktoré sú z filozofického hľadiska najzaujímavejšie.

Veriaci hinduista pripisuje týmto spisom kanonickú platnosť, tzn. považuje ich za božské zjavenia a nedotknuteľné pravdy.

Prvé hlavné obdobie indickej filozofie, nazvané podľa véd, sa delí do troch období podľa doby vzniku jeho jednotlivých častí:

obdobie starovédske alebo doba hymnov, zhruba 1500 – 1000 p.n.l.

obdobie obetnej mystiky, približne 1000 – 750 p.n.l.

obdobie upanišád, asi 750 – 500 p.n.l.

4.1.1. Kultúra a náboženstvo obdobia hymnov

Najstaršími bohmi boli prírodné sily a živly. Nebo, zem, oheň, svetlo, vietor a vodu Árijci (úplne podobne ako iné národy) považovali za osoby, ktoré žijú, hovoria, jednajú a majú svoje osudy rovnako ako ľudia.

V hymnoch Rgvédu sú obsiahnuté hymny, chválospevy na bohov, napr. hymnus o Agnim, bohovi ohňa, o Indrovi, pánovi nad bleskom a hromom, o slnečnom bohu Višnuovi a modlitby k týmto bohom, prosiace o rozmnoženie stád, dobrú úrodu a dlhý život.

Prvé zárodoky filozofického myslenia sa objavujú v pýtaní sa, či sa za mnohosťou bohov neskrýva jediný posledný základ sveta. Nevznikol snád' celý svet z takého jediného prazákladu? Myšlienka jednoty, ktorá sa neskôr stala veľkou a ústrednou témou indickej filozofie, vzklíčila teda už v tejto najstaršej dobe.

4.1.2. Obdobie obetnej mystiky – vznik kastovného systému

Obdobie, v ktorom védsky Indovia rozšírili oblasť svojej moci východným smerom až k delte Gangy, kde utvorili vrstvu vládnucu obyvateľstvu inej rasy, je významné tým, že sa v ňom sformovali spoločenské inštitúcie, ktoré sú od tej doby najcharakteristickejšie pre život v Indii a ktoré dodnes určujú ráz hinduistickej Indie. Touto inštitúciou je kastový systém a privilegované postavenie kňazského stavu, bráhmanov.

Podnetom k vytvoreniu kást bola nutnosť striktného oddelenia početne slabšej vrstvy árijských vládcov a dobyvateľov od pôvodných obyvateľov. To bolo nevyhnutné, ak sa mala vládnuca vrstva zachovať a nezaniknúť spojením s nimi. **Tak vzniklo rozdelenie do nasledovných základných kást:**

- **bráhmani** – kňazi,
- **kšatrijovia** – vládcovia, králi a bojovníci (približne je ich možné porovnať so stredovekou šľachtou),
- **vajšjovia** – slobodní ľudia (obchodníci atď.),
- **šúdrovia** – podrobené obyvateľstvo (nazvané asi podľa jedného z podrobených národov),
- **párjovia** – zapudení (domorodé kmene, ktoré si zachovali svoju vieru, vojenský zajatci a otroci, z nich neskôr vznikla vrstva tzv. nedotknuteľných).

Priebehom času sa upevňovalo privilegované postavenie bráhmanskej kasty kňazov. Ľud veril, že zdar úrody, a teda aj blaho aj bieda obyvateľov závisí na božej vôli. Iba bráhmani však vedeli, ako si správne počínať pri styku s božskými mocnosťami, starostlivo toto poznanie strážili a obklopovali ho tajomstvom. Bráhmani sa však nikdy neusilovali o svetskú vládu a nikdy si nevytvorili uzavrenú cirkevnú organizáciu s duchovným vodcom v čele. Boli a zostali stavom slobodných a rovnoprávných jednotlivcov.

V tejto dobe sa postupne formovali a presúvali do popredia filozofického záujmu **dva pojmy**, ktoré sú základným kameňom všetkého ďalšieho hinduistického myslenia, **pojmy brahma a átman**.

4.1.3. Obdobie upanišád

Upanišády netvorí ucelený systém, ale sú to myšlienky a náuky rôznych mužov. Dokopy existuje viac než sto upanišád, ich význam je však rôzny.

Slovo „upanišada“ je odvodené z „upa“ – blízko a „sad“ – sedieť, znamená teda náuku určenú tým, ktorí sedia „blízko Majstra“, teda tajnú náuku prístupnú len zasväteným. Upanišády sú tak komentáre k nejasným védskym textom. Autorov upanišád vôbec nepoznáme.

Základná povaha upanišád je celkom pesimistická a je tak v príkrom kontraste k nálade hymnov starovédскеj doby, ktoré sa úplne obracali k tomuto svetu. **Upanišády chápu život**

ako strasť a tento prvok sa stáva základným motívom indického myslenia, ktorý od tejto chvíle už nikdy neustúpi do pozadia.

Najvýznamnejšie upanišády obsahujú dve základné filozofické myšlienky: náuka o brahma a átmane a myšlienka o sťahovaní duší a spasení.

Brahma a átman

„Brahma“ s pôvodným významom „modlitba“, „zaklínanie“ a neskôr „posvätné poznanie“ sa v priebehu dlhého vývoja cez najrôznejšie medzistupne stalo nakoniec univerzálnym pojmom, všeobecne tvorivým princípom sveta, veľkou dušou sveta, ktorá spočíva v sebe samej, z ktorej vzišlo a v ktorej všetko spočíva. Brahma je prazákladom všetkých vecí.

V jednom staršom texte sa hovorí: „V skutočnosti bol tento svet na počiatku brahma. Brahma stvorilo bohov. Akonáhle stvorilo bohov, dalo im vládu nad svetmi...“

A inde: „Brahma je drevo, je strom, z ktorého vytesali zem a nebesá. Vám, múdrym, ktorí hľbate v duchu, zvestujem toto: O brahma sa opiera a na ňom spočíva všetko.“

Rovnako tak prešiel dlhým vývojom a pretváraním aj pojem átman. Pôvodne označoval asi „dych“, „dýchanie“, ale neskôr nadobudol významu „podstata“, „vlastné ja“, „táto bytosť“ v zmysle „ja v protiklade k tomu, čo nie je ja“. Átman je teda najvnútornejšie jadro nášho vlastného ja, ku ktorému prenikáme, keď si od človeka ako javu odmyslíme najskôr jeho telesnú schránku a keď od trvajúceho, životom dýchajúceho ja (ktoré by sme mohli označiť ako „psyché“) potom oddelíme všetko, čo je chcenie, myslenie, cítenie, žiadostivosť. Tak dospejeme k onomu neuchopiteľnému vnútru našej bytosti, pre ktoré nemáme žiadne iné slovo než „ja“, „vlastná bytosť“ či „duša“, všetko výrazy, ktoré vyjadrujú význam výrazu „átman“ len približne.

V upanišádach sa prišlo k poznaniu, že brahma a átman sú jedno. Došlo teda k stotožneniu brahma s átmanom. Všetko je brahma, avšak brahma je átman v nás. Tu máme pred sebou základ indoárijských náboženských predstáv, ktoré sú zjavným protikladom náboženstvám semitského pôvodu, napr. islamu a náboženstva starých Židov. **Lebo zatiaľ čo v semitských náboženstvách sa boh javí ako pán a človek ako jeho služobník a poddaný, zdôrazňujú Indovia ich bytostnú identitu.**

Je nutné poznať átman, lebo v ňom poznávame všetko jestvujúce. Jeden starý text hovorí: „K átmanu sa nedospieva štúdiom, ani géniom, ani knižnou učenosťou... Bráhman sa

musí vzdat' učenosti a stat' sa dieťat'om... nesmie hľadať veľa slov, pretože tým len ochabúva jazyk.“

Pravda teda nie je prístupná rozumu, nemožno ju uchopiť slovami. A aj vyvolený k nej môže preniknúť len po dlhej ceste. Pôsty, kl'udné sústredenie, mlčanie, najprísnejšie odriekanie a sebakázeň, úplné odpútanie pozornosti a vôle od vonkajšieho sveta – to sú podmienky, za ktorých je duch schopný preniknúť k jadrú vlastného ja, k átmanu. Zrieknutie sa seba, vonkajšieho úspechu a zmyslových potešení, vedomé podstupovanie námahy a utrpenia, skrátka askéza, plnila v Indii úlohu ako sotva u nejakého národa.

Sťahovanie duší a spasenie

Je to druhá základná myšlienka upanišád. Čo sa stane s človekom po jeho smrti? Starý text hovorí: „Ako zlatník berie kov z jednej plastiky a uková z neho nový, iný a krásnejší tvar, tak aj duša, ktorá zo seba striasla telo a oslobodila sa od nevedenia, tvorí inú, novú a krásnejšiu podobu, napríklad otcov..., bohov... alebo iných bytostí. A každý sa zrodí podľa toho, z čoho je teraz, podľa toho, ako jedná, podľa toho ako žije. Kdo koná dobro, zrodí sa ako dobrý, kto koná zlo, zrodí sa ako zlý. Svätým sa stane svätými skutkami a zlým zlými.“ Toto je myšlienka o sťahovaní duší.

Ale pre toho, kto pochopil, že všetko žitie má charakter utrpenia, pre toho nebola príliš lákavá vyhládka na to, že sa zrodí znovu na nižšom alebo vyššom stupni podľa toho, ako sa osvedčí v terajšom živote. Preto sa neusiloval o to, aby dobrým životom dosiahol znovuzrodenie na vyššom stupni, ale sa skôr snažil, aby ustavičnému kolobehu striedania smrti a opätovného narodenia úplne unikol. To je zmysel indického pojmu spasenia (mókša).

Pretože puto k novej existencii vytvárajú a túto existenciu určujú skutky (karman), podmienkou spasenia je, aby človek zanechal jednania, vzdal sa sám seba, prekonal vôľu k životu – askéza. Ale to samo ešte nestačí. Je potrebné ešte poznanie, pochopenie: K spaseniu dospeje iba ten, kto pozná, čo je nepominuteľné. A poznanie nie je nič iné než zjednotenie sa s átmanom, o ktorom sa hovorí: „Átman je mojou dušou. K nemu, k tejto duši, sa odoberiem, až budem odtiaľto odchádzať.“

Ak je však átman v nás samotných, potom sa nie je treba nikam uberať, ale iba dospieť k poznaniu: „Kto poznal: ja som brahma, nebude vyslobodený, ale už je vyslobodený. Odhalil mámenie mnohosti.“

Poznanie je teda oslobodzujúca moc. Individuálna existencia, ktorá je nám Európanom tak drahá, že ju pokladáme za nesmrteľnú, nie je prirodzene pri tejto forme spasenia zachovaná, ale zaniká vo veľkej duši sveta. „**Ako plynúce rieky zanikajú v mori, strácajú svoju formu aj svoje mená, tak aj múdry muž, zbavený svojho mena a podoby, vchádza do božskej múdrosti, ktorá je nado všetkým.**“

Použitá literatúra:

Störig, H.J.: Malé dejiny filozofie, Zvon – České katolícké nakladateľství, Praha, 1991

..

5. Islam

5.1. Počiatky islamu

Arábia

Arabský poloostrov je obrovský štvoruholník dlhý asi 2100 kilometrov a široký 1200 kilometrov. Tiahne sa na juhovýchod od „Úrodného polmesiaca“ - (Sýrie a Mezopotámie). Je to vyprahnutá krajina. Na severe púšť ustupuje polopúšti a stepi, ešte lepšie je to na juhu, kde hornatý terén dostáva určitú dávku letného dažďa. Väčšina Arábie je však nehostinná púšť s rozptýlenými oázami.

Arábia sa hodila len na kočovné pastierstvo. Arabská spoločnosť bola kmeňová v oázach aj na púšti. Arabská púšť bola krajinou jediného národa, Arabov, hovoriacich jediným jazykom, arabčinou, i keď tomu tak nebolo odjakživa. Arabi nie sú uvádzaní pod týmto menom skôr ako v 9.storočí p.n.l. a neboli prvými kočovnými pastiermi v tejto oblasti.

Kočovná kmeňová spoločnosť je bojovnícka a veľmi pohyblivá. Tak sa dostávala do kontaktu s inými národmi a bola zdrojom nepokoja. Na druhej strane málokedy predstavovala vážnu vojenskú hrozbu. Inou významnou formou styku Arabov s okolitým svetom bol obchod. Islamské pramene hovoria o obchode so striebrom, ktorý

smeroval z južnej a strednej Arábie do Perzie. Na západe popisujú arabský obchod s južnou Sýriou, kde hlavným tovarom bola zrejme koža.

Arabi a náboženstvo

Arabi boli polyteistami. Ich náboženstvo bolo jednoduché. Nevyvinuli si žiadnu zložitú náboženskú mytológiu. Pred vystúpením Muhammada však začínali tento starobylý monoteizmus narúšať vonkajšie vplyvy. Bol to predovšetkým monoteistický vplyv. Arabi boli ovplyvnení vzostupom kresťanstva, zvlášť sektami, ktoré prevažovali medzi ich susedmi. V západnej Arábii žila tiež dosť veľká skupina Židov.

Napriek tomuto stavu bola arabská spoločnosť stále prevažne pohanská i keď povedomie monoteizmu v rôznej podobe muselo byť rozšírené.

Dalo by sa očakávať, že je len otázkou času, kedy sa Arábia pokresťančí. Nakoniec však monoteizmus v Arábii nadobudol inú podobu.

5.2. Muhammad

Muhammadov život je námietom mnohých moslimských textov. Slovo moslim znamená – odovzdaný do vôle Božej. Najúspešnejší v moslimskom svete a najlepšie známy mimo neho je Prorokov život spísaný v pol. 8.storočia istým Ibn Isháqom.

Mekka

Muhammad sa narodil v arabskom kmeni Kurajšovcov v južnom Hidžáze. Bol to urodzený rod. Vojnou získal miestnu starobylú svätyňu v Mekke. Mekka sa stala postupne sídlom Kurajšovcov. Mesto leží v neúrodnom údolí, ktoré neuživí stálu populáciu, preto sa Kurajšovci stali medzinárodnými obchodníkmi. Mekka bola aj pútnickým strediskom. V tomto období to bola svätyňa pohanská.

Mladosť

Muhammad sa narodil niekedy okolo roku 570 n.l. Zomrel v roku 632. Svoje prorocké poslanie obdržal až keď mal okolo štyridsať rokov, okolo roku 610.

Traduje sa, že jeho narodenie sprevádzali rôzne zázračné úkazy. Vo svetskom živote však boli jeho vyhliadky neisté. Rodičia mu zomreli, keď bol ešte mladý. Potom sa dostal do rodiny svojho strýka Abú Táliba, ktorý mu nahrádzal otca. Ako mladého muža ho potom vydržovala bohatá vdova Chadídža, pričom pôsobil ako jej obchodný zástupca so Sýriou.

Prorocké poslanie

Muhammad mal vo zvyku tráviť jeden mesiac v roku na ned'alekej hore Hirá. Bol to náboženský obyčaj z pohanských časov. Jednej noci, ktorú trávil na hore, ho navštívil v spánku archanjel Gabriel a nariadil mu, aby prednášal. Muhammad bol zmätený a tak ho anjel naučil pasáž z 96. kapitoly z Koránu, ktorý tento príkaz vysvetľuje slovom - „Prednášaj!“. Gabriel mal byť prostredníkom medzi Bohom a Muhammadom. Postupne Muhammadovi v zlomkoch bolo zjavované to, čo sa malo stať moslimským Písmom - Koránom.

Muhammad bol však svojím zážitkom znepokojený. Prišiel k úsudku, že je buď básnik, alebo posadnutý- v obidvoch prípadoch obeť zlého ducha. Jeden miestny kresťan si však uvedomil, že Muhammadov zážitok možno porovnať s Mojžišovým a vyvodit' z toho, že je „prorokom tohoto ľudu“. Aj starostlivý pokus vymyslený Muhammadovou manželkou Chadídžou potvrdil, že nadprirodzený návštevník je skutočne anjel a nie diabol.

Keď obdržal svoje poslanie, strávil Muhammad pätnásť rokov v Mekke. Za ten čas pokračovalo útržkové zjavovanie Písma a vyvinul sa jednoduchý náboženský rituál a zásady morálky. Rituál tvoril určitý počet každodenných modlitieb, neskôr ustálený na päť, ktoré sa mali konať v stave obradnej čistoty dosahovanej umývaním. Praktické podrobnosti modlitby Muhammadovi predviedol Gabriel. Morálka zahrňovala zásady ako nekradnúť a nesmilniť. V tej dobe bola Muhammadovi dopriata pozoruhodná nadprirodzená púť. Jednej noci, zatiaľ čo spal vo svätyni v Mekke, odniesol ho Gabriel do Jeruzalema. Tam sa stretol s Abrahámom, Mojžišom a Ježišom a viedol ich v modlitbe, na to bol vzatý na návštevu do neba. Vierohodnosť ním popisovaného Jeruzalema, ktorú potvrdili viacerí kresťania, mala napovedať, že je skutočne prorokom.

Behom tohoto obdobia obrátil Muhammad na vieru mnoho ľudí v Mekke. Pohanskí Mekkánci na neho spočiatku reagovali znášateľne. Keď však stratil osobnú podporu pohanského strýka Abú Táliba, musel hľadať ochranu mimo Mekky. Spása prišla zo severu.

Hidžra

V roku 622 Muhammad odišiel z Mekky do Jathribu (neskôr dostalo mesto islamský názov Medina). Obyvatelia tohoto mesta mu totiž prisľúbili ochranu. Vďaka úzkym vzťahom, ktoré viedli so Židmi v ich meste sa oboznámili s myšlienkou, že sa má objaviť nový prorok. V Muhammadovom učení tiež videli niečo, na čom by sa obyvatelia Jathribu mohli zjednotiť, čím by sa vyriešili ich domáce politické problémy. "Ak ich v tom Boh zjednotí," povedali Muhammadovi, "nebude mocnejšieho muža nad teba."

Muhammadov odchod z Mekky do Jathribu sa nazýva hidžra a rok, v ktorom k nemu došlo, je začiatkom islamského letopočtu. Od doby hidžry môžeme nazývať Jathrib ako mesto Proroka - Medinu.

Počas tohto obdobia viedol Muhammad mnoho vojen proti svojim nepriateľom. Hlavná bola konfrontácia s Mekkou. Konflikt prebiehal so striedavými úspechmi raz na jednej, raz na druhej strane. Nakoniec sa v ôsmom roku podarilo Muhammadovi Mekku dobyť. Potom dosiahol vojenské úspechy aj v iných smeroch. Arabské kmene sa postupne podriadili Muhammadovej autorite.

V jedenástom roku hidžry Muhammad ochorel a zomrel. Zanechal po sebe deväť vdov a jednu egyptskú súdožnicu. S ňou mal syna Abraháma, ktorý zomrel v útlom detstve. Z jeho ostatných detí ho prežili štyri dcéry.

Zakrátko po jeho smrti moslimovia dobyli Stredný východ.

5.3. Islamská koncepcia vesmíru

V základných rysoch sa Muhammadov vesmír radikálne nelíši od vesmírov iných monoteistických náboženstiev.

Má dve zložky: Boha a svet. Boh je večný. Vždy existoval a vždy existovať bude. Je vševedúci: ani list nepadne bez jeho vedomia. Je všemohúci: keď niečo rozhodne, stačí, aby povedal: „Staň sa!“ a stane sa. Je jedinečný: je jeden a nie je boha okrem Neho. Na jeho božstve sa nikto nepodieľa. Je milosrdný a koná dobro, ale z rôznych dôvodov sa často hnevá.

Zvyšok vesmíru - sedem nebies a zemí so všetkým, čo obsahujú, bolo stvorené Bohom a patrí Bohu. Tento stvoriteľský akt bol vykonaný v šiestich dňoch (každý z nich sa rovná jednej tisícke rokov). Sedmoro zemí je umiestnených nad sebou ako taniere; my

obývame vrchnú a diabol spodnú, ktorá je peklom. Nad zeme Boh umiestnil nebesá; najspodnejšie nebo je naša obloha, najvyššie raj.

Boh sa nachádza navrchu nad svetom a venuje sa mu ďalej do najmenších podrobností.

5.4. Dejiny sveta a ľudskej spoločnosti z pohľadu islamu

Vek sveta

Moslimskí učitelia hovoria, že tento svet trvá šesť alebo sedem tisíc rokov. Bolo jasné, že väčšina z tohoto času už uplynula - asi 5500 zo 6000 rokov.

Muhammadovo poslanie prišlo teda v pokročilej dobe. Muhammad vraj povedal: „Váš ustanovený čas v porovnaní s časom tých, ktorí boli pred vami, je ako od popoludnej modlitby do západu slnka.“

Úloha prorokov

V moslimských dejinách majú kľúčové postavenie proroci. Zoznam ukazuje tých najdôležitejších. Dátumy sú rokmi uplynulými od vyhnania Adama z raja.

Adam

Noe 1200

Abrahám 2342

Mojžiš 2907

Ježiš 4823

Muhammad 5432

Okrem posledného mena všetky poznáme z Biblie. Prvé štyri mená patria k veľkým postavám Piatich kníh Mojžišových a sú spoločným vlastníctvom judaizmu a kresťanstva. **Ich úlohy v Koráne súladia s ich úlohami v Biblii.**

Adam je spoločný predok ľudstva a s manželkou bol vyhnaný z raja. Noe je stavitel' archy, prežije potopu, ktorou Boh vyhubil ľudstvo. Abrahám je stále otcom, ktorý skoro obetuje svojho syna Bohu. Mojžiš stojí proti faraónovi, vedie Izraelitov z Egypta a stretne sa s Bohom na hore Sinaj, kde je mu zjavené Písmo. Objavujú sa aj iné starozákonné postavy - Jozef, Dávid a Šalamún.

Ježiš v Koráne je podobný Ježišovi v Novom zákone. Je zobrazovaný ako Mesiáš, narodí sa z panny, robí zázraky, má učeníkov, je zavrhnutý Židmi a nakoniec vstúpi do neba. **Základný rozdiel je však v tvrdení, že Ježiš síce bol Boží posol, ale nebol Boží syn, tým menej Boh samotný.** Preto sa v Koráne citujú jeho slová, ktorými popiera svoje vlastné (aj matkino) božstvo. **Moslimovia zavrhujú kresťanské učenie o Svätej trojici.**

Celkovo sa Židom v Koráne venuje viac pozornosti ako kresťanom.

Úloha Arábie v dejinách monoteizmu

V Koráne existujú dve koncepcie, ktoré poukazujú na úlohu Arábie v dejinách monoteizmu. Prvá je koncepcia etnického varovateľa. Je to myšlienka, že Boh posielal každému národu posla a ten ho vlastným jazykom varuje, aby uctieval jedného Boha. On spravidla na výstrahu nedbá a Boh ho nejakým okázalým spôsobom zničí.

Druhá je koncepcia „Abrahámovho náboženstva“. Začína sa biblickou správou o Abrahámovi a jeho synoch. Podľa prvej knihy Mojžišovej bol Abrahám ženatý so Sárrou, ktorá mu porodila Izáka. Abrahám mal však aj syna Izmaela s egyptskou súdožnicou Hagar. Abrahámovým dedičom sa stal Izák – predok Izraelitov, s ktorým uzavrel Boh svoju večnú zmluvu.

Vetva odvodzovaná od Izmaela, ktorý sa považuje za predka Arabov, bola nábožensky slepou uličkou. Islam však túto slepú uličku otvoril. Tak vytvoril druhú líniu posvätných dejín, ktorá bola špecificky arabská.

Izmael bol prorokom a predkom proroka Muhammada.

Muhammada môžeme chápať ako posla, ktorý má obnoviť upadajúci čistý monoteizmus. Existuje aj iné vysvetlenie jeho poslania - najskôr bolo zjavených Päť kníh Mojžišových Mojžišovi; potom bol poslaný Ježiš a bolo mu zjavené evanjelium, ktoré potvrdilo Päť kníh Mojžišových; potom bolo Muhammadovi zjavené Písmo - Korán, ktoré potvrdilo to, čo už bolo zjavené. Podľa tradície Muhammad porovnal svoju úlohu s úlohou predchádzajúcich prorokov a prirovnal sa k poslednej tehle, ktorá má byť položená do rohu už inak ukončenej stavby.

Jeho život je teda poslednou veľkou udalosťou v monoteistických dejinách pred koncom sveta.

5.5. Pramene islamu

Islamské učenie má dva pramene: Korán a tradíciu. Korán je písmo, ktoré má fixný obsah. Tradícia obsahuje všetko, čo moslimskí učenici uchovali ústnou tradíciou, ale tiež obrovským množstvom literatúry. Malú ale významnú časť z týchto textov tvoria pojednania o Muhammadovom živote.

Korán

Podľa tradície Muhammad dostával svoje zjavenia po častiach. Traduje sa, že zjavenia Muhammad pravidelne diktoval pisárovi. Aj tak Písmu neskôr hrozil zánik, lebo tí, ktorí ho poznali naspamäť, padli v bitkách. Korán zhromaždil a knižnú podobu mu dal chalíf Uthmán. V tom období už Muhammad nežil.

Podobne ako Biblia má aj Korán kapitoly (súry) a verše (ája) ale nie „knihy“. Verše sa často rýmujú, ale nie sú to verše básnické. Súry sa skladajú z rôzneho počtu veršov a sú usporiadané zhruba od najdlhších k najkratším.

Korán sám osebe hovorí veľmi málo o udalostiach z Muhammadovho života. Nerozpráva udalosti, len sa na ne odvoláva, pričom má sklon nemenovať. Identifikovať, o čom rozpráva Korán v dobovom kontexte, je nemožné bez doplňujúceho výkladu, ktorý sa musí opierať predovšetkým o tradíciu.

Korán okrem iného hovorí o obradoch spojených s púťou, diétnych obmedzeniach a postavení žien a o džiháde (vojne proti neveriacim).

Obrady a púť

Moslimovia sa modlia smerom ku Ka'be, starobylej svätyni, ktorá sa nachádza v Mekke. V jednom z jej rohov je zasadený mimoriadne svätý čierny kameň. Hlavnou formou púte je hadždž. Vykonať ju raz za život je povinnosťou tých, ktorí sú toho schopní. Koná sa každoročne vo svätom mesiaci (Dhú'l-Hidždža). Jednou z hlavných zložiek púte je obchádzanie svätyně Ka'ba. Pútnici ju obchádzajú sedemkrát, pričom sa dotýkajú čierneho kameňa alebo ho bozkávajú.

Diétne obmedzenia

Korán zakazuje konzumáciu bravčového mäsa, krvi, mäsa zo zvierat, ktoré uhynuli, alebo boli roztrhané šelmou. Zákaz možno prestúpiť len v prípade ťažkej núdze.

Postavenie žien

Ženy nie sú rovné mužom a keď sa vzopru, majú byť bité. Je povolená polygamia a konkubinát. Rozvod so ženou je ľahký. Korán hovorí o tom, že veriaci si môže brať dve, tri alebo štyri manželky. **Existuje aj mnoho opatrení, ktoré majú zaistiť slušné zaobchádzanie so ženami.**

Napríklad o zakrývaní tváre na verejnosti sa Korán nezmieňuje.

Džihád (vojna proti neveriacim)

Krátko pred hidžrou (pozri hore) bol Muhammadovi zjavený verš, ktorý mu povoľoval viesť vojnu a prelievať krv: „A tým, ktorí chcú, je dovolené, aby bojovali kvôli tomu, že im bolo ukrivdené. A Boh je veru schopný poskytnúť im pomoc, tým, ktorí boli bezprávne vyhnaní zo svojich domovov.“ Skoro nato sa Muhammad vystáhoval z Mekky do Mediny a bol schopný nové povolenie využiť.

Je naznačené, že začatie vojny by sa malo prenechať neveriacim a že nepriateľské akcie možno ukončiť alebo prerušiť mierovými dohodami. V prípade Židov a kresťanov je cti urobené zadost', keď zaplatia daň. Tí, ktorí vyjdú do boja, získajú od Boha ďaleko väčšiu odmenu než tí, ktorí sedia doma.

Použitá literatúra:

Cook, M.: Muhammad, Odeon Argo, Praha, 1994

6. Judaizmus

6.1. Krátka história židovstva po obdobie zániku druhého chrámu roku 70

Židovstvo je náboženstvo dejín, náboženstvo histórie.

Boh Izraela nemôže byť nájdený len v prírodných úkazoch.

Prihovára sa nám prostredníctvom dejinných udalostí.

Rabi Abrahám Jošua Heschel (1907-1973)

Najstaršie dejiny židovského národa sú opísané v Tóre a ďalších biblických knihách. Biblický štýl písania je veľmi osobitý, jeho súčasťou sú opisy ťažko zlučiteľné s ateistickým a racionalistickým myslením mnohých ľudí.

Za počiatok židovských dejín môžeme považovať dobu asi 2000 až 1700 rokov pred začiatkom nášho letopočtu, v ktorej žil Abrahám, zakladateľ a patriarcha židovstva.

Abrahám a jeho nasledovníci vytrvalo hlásali a dodnes hlásajú ideu jediného a nepoznatelného Boha, Tvorcu sveta aj človeka. Môžeme ich považovať za prvých monoteistov.

Biblia opisuje Abraháma a jeho potomkov ako kočovníkov putujúcich spolu so svojimi stádami dobytky púšťou. Do oblasti Palestíny prenikli od juhu a súperili o vládu nad týmto územím s mnohými inými národmi. Táto perióda, v ktorej Abrahámovi potomci viac alebo menej úspešne obhájili svoje územie, trvala niekoľko sto rokov. **Potom sa v dôsledku hladu presunuli do Egypta.** Vládcovia Egypta, ich spočiatku nechali usadiť sa v oblasti Gosenu, kde Izraeliti žili oddelene od Egyptanov. Tento stav sa však po niekoľkých generáciách zmenil a egyptskí panovníci nútili Izraelitov pracovať na stavbách a pri výrobe tehál. **Ich położenie sa tak zhoršilo, že sa rozhodli vrátiť do svojej starej vlasti. Návrat sa udial pod vedením Mojžiša asi 1300 rokov pred n.l. Celková doba pobytu v Egypte bola 430 rokov a po jej uplynutí sa z malého počtu Izraelčanov stal skutočný národ.** Séria priaznivých okolností podmienila úspešný odchod z Egypta a utužila pocit národnej spolupatričnosti Židov, ktorí sa dostali do pôvodnej vlasti nepriamo, po dlhom putovaní cez púšť.

Mojžiš stojaci na čele ľudu počas celého putovania na púšti je najväčšou postavou židovských dejín. Počas svojho 120 - ročného života pôsobil ako osloboditeľ, zákonodárca a

vychovateľ. Roky, ktoré Izraelčania strávili s Mojžišom na púšti, boli školou národa, jednou z mnohých, ktoré história dala Židom, ale tou najdôležitejšou. Sú to zároveň roky, kedy židovský národ prijal svoj morálny kódex. Tradícia opisuje túto udalosť ako zjavenie na hore Sinaj spojené s prijatím mravných zákonov, ktorých stručným zhrnutím je Desatoro prikázaní. Tento kódex zostal v platnosti počas celých dejín až do dnešných dní a stal sa základom etiky ľudstva.

Návrat Židov do pôvodnej vlasti je poznačený sústavnými vojnami s okolitými kmeňmi a národmi. Židia však uhájili svoju vlasť a upevnili svoje postavenie. **Okolité národy, hlavne susedný Kanaánčania boli mravne aj kultúrne zaostalí, prinášali svojim božstvám ľudské obete a holdovali surovým obyčajom.** Z tohto dôvodu požadovali vedúce osobnosti židovského národa, židovskí proroci, uzavretý národný a náboženský život.

Cesta k vytvoreniu kráľovstva

Štátna forma v týchto časoch mala veľmi voľnú štruktúru. O dôležitých otázkach sa rozhodovalo kolektívne, prípadne sa akceptovala mienka ľudí s prirodzenou autoritou. Táto forma „vlády“ jestvovala aj v časoch, keď v okolitých štátoch existovali kráľovské dynastie. **Židia si zvolili kráľovskú formu vlády oveľa neskôr. Prvým izraelským kráľom bol biblický Saul (1020-1004 p.n.l.), ktorý vynikol v boji s Filištíncami. Nasledoval ho populárny Dávid (1004-965 p.n.l.), najvýznamnejší kráľ židovskej histórie. Za jeho panovania dosiahlo kráľovstvo vrchol moci. Po ňom nastúpil jeho syn Šalamún (967-928 p.n.l.).** Snažil sa zmierniť protiklady medzi kočovným hospodárstvom na juhu a stabilným poľnohospodárstvom na severe. Na vzostup moci susedných štátov, hlavne Egypta reagoval Šalamún šikovnou zahraničnou politikou. **Náboženský život upevnil výstavbou centrálného kultového miesta židovstva, jeruzalemského chrámu na hore Sion. Šalamúnovo meno sa v dejinách spája s múdrosťou a rozhladenosťou.**

Rozpad a zánik židovského štátu

Jeho nástupcom sa však nepodarilo udržať jednotu kráľovstva. Došlo k rozštiepeniu na severnú časť (Izrael) s hlavným mestom Samáriou a južnú časť (Judea) s hlavným mestom Jeruzalemom. Rozštiepenie bolo vyvolané rastúcim vplyvom susedných veľmocí Egypta a Asýrie, medzi ktorými sa nachádzalo územie obývané Židmi.

Severné kráľovstvo zaniklo roku 722 p.n.l. po trojročnom obliehaní Samárie Asýrčanmi a tým sa zároveň končí stopa desiatich izraelských kmeňov, ktorých osud sa stal v minulosti predmetom mnohých úvah. Po čase etnicky splynuli s Asýrčanmi. V južnom kráľovstve Judei zostal celý kmeň Júda a väčšina príslušníkov kmeňa Lévi.

Doba medzi zánikom Izraela a neskorším zánikom Judey je poznamenaná pôsobením prorokov, vysoko nadpriemerných jedincov, ktorí tvoria neopakovateľnú súčasť židovských aj svetových dejín. Proroci boli skutočnou inteligenciou svojho národa. Dvíhali svoj hlas a nemilosrdne karhali vládnuce vrstvy i prostý ľud za porušovanie zákona.

Judea jestvovala ešte poldruha storočia po zániku Izraela. Jej zánik súvisí s mocenským bojom medzi Egyptom a Asýriou. Roku 597 p.n.l. Judeu dobyl asýrsky kráľ Nabuchodonozor a odviekol časť obyvateľov do hlavného mesta ríše, Babylonu. Po druhýkrát vpád tohto panovníka znamenal zánik štátu aj zničenie hlavného mesta Jeruzalema. Šalamúnov chrám bol zničený a jeho poklady vyrabované roku 586 p.n.l. Skoro celé obyvateľstvo, ktoré prežilo vojnu, bolo odvečené do babylonského zajatia, zostala len časť vidieckeho obyvateľstva.

Zborením chrámu a odvečením väčšiny obyvateľstva sa začína nová perióda židovských dejín. Židovský štát bol zničený, ale tradície, kultúra a náboženský život sa konali s nezmenšenou intenzitou. Miesto chrámu vznikli synagógy, miesto prinášania obetí kládli na stôl zvitky Tóry. Začalo sa masové štúdium Zákona a položil sa tak základ tradície štúdia, ktorá je živá do súčasnosti.

Babylonské zajatie trvalo 50 rokov. Babylonskú ríšu roku 538 p.n.l. dobyl perzský kráľ Kýros. Návrat Židov sa uskutočnil v niekoľkých vlnách. Krajinu, ktorú si starší ľudia ešte živo pamätali, našli morálne aj fyzicky zdevastovanú. Juh, východ aj západ krajiny bol zaplavený cudzincami, na severe žili obyvatelia Samárie zmiešaní s cudzincami. Roku 520 p.n.l. sa začalo s výstavbou druhého chrámu. Slávnostné vysvätenie sa konalo roku 516 p.n.l.

Proroci Nehemiáš a Ezra videli podstatný problém rekonštrukcie národného života v morálnej oblasti. Obávali sa negatívneho vplyvu susedných národov na Židov. Z toho dôvodu zakazovali zmiešané manželstvá medzi cudzincami a Židmi a snažili sa o vytvorenie prevažne židovského osídlenia Jeruzalema. Významným aktom v období druhého chrámu bolo opätovné formálne vstúpenie národa do zväzku s Hospodinom, ktoré sa konalo roku 444 p.n.l. Podľa tohto zväzku sa národ zaviazal dodržiavať Zákonhalachu (pozri kap. č. 2), ústne tradovanú od čias zjavenia na hore Sinaj. Poznanie náboženských predpisov sa rozšírilo z malej skupiny kňazov na široké vrstvy národa.

Dá sa povedať, že Židovstvo sa týmto zachránilo pred zánikom. Ďalšie roky sú totiž poznamenané vplyvom helenizmu, ktorému podľahli skoro všetky národy antického sveta. Židovstvo tak získalo pevné pozície. Biblické knihy už boli kanonizované a zapísané v posvätnom hebrejskom jazyku aj v preklade do ľudovo používanej aramejštiny.

Vykryštalizoval sa národ s vysokou morálkou, bohatou kultúrou a bezpríkladným vzťahom ku knihám a štúdiu.

Éra helenizácie sa začína výbojmi Alexandra Macedónskeho, ktorý dobyl celú Prednú Áziu vrátane Jeruzalema. Alexandra hodnotí židovská tradícia pozitívne. **V Jeruzaleme sa správal slušne, rešpektoval miestne zvyky aj náboženské ctenie. Do chrámu poslal dar, ale nevstúpil do jeho priestorov. Dodnes je medzi Židmi obľúbené meno Alexander.**

Po rozpade Alexandrovej ríše sa postupne dostáva do popredia Rím. Rimania boli tolerantní vo vzťahu k iným náboženstvám. Judea však v tomto období predstavovala ohnisko nepokojov. Do tohto obdobia tiež spadá vznik kresťanstva. V roku 66 za vlády Neróna vypuklo v Judei povstanie, ktorého príčinou bola politika guvernéra Florusa. Trestná výprava bola vedená generálom Vespasiánom a jeho synom Titom. Jeruzalem bol dobytý a 656 rokov po zničení Šalamúnovho chrámu bol roku 70 zapálený a zničený aj druhý chrám.

Pre Židov sa začala epocha diaspóry - rozptýlenia medzi ostatné národy sveta.

6.2. Pramene židovského náboženstva

Biblia

Je najdôležitejšou knihou židovského národa. Prvých päť kníh Starého zákona je v hebrejšine označovaných ako Tóra, čo sa prekladá ako zákon, učenie alebo návod, pokyn. Sú to:

kniha GENESIS (Pôvod)

kniha EXODUS (Odchod)

kniha LEVITICUS (Kniha Levitov)

kniha NUMERI (Čísla)

kniha DEUTERONOMIUM (Obnovený zákon)

Týchto prvých päť kníh nazývame päť kníh Mojžišových a podľa židovských tradícií ich napísal najväčší židovský mysliteľ a moralista Mojžiš na pokyn Hospodina. Okrem týchto piatich kníh obsahuje zbierka Starého zákona 34 ďalších kníh. Sú

najvydávanějšími dielami minulosti a prítomnosti a tvoria neprekonateľnú pokladnicu vedomostí a poučenia.

V mnohých krajinách existujú biblické ústavy a väčšina významných univerzít vo svete má zriadené katedry alebo ústavy judaistiky, na ktorých sa vedci zaoberajú aj Starým zákonom.

Bibliu alebo Tóru nemožno posudzovať podľa krátkych, z textu vytrhnutých citátov, treba ju chápať ako celok. Vznik Tóry historici kladú do obdobia pred 3500 rokmi. Bola to doba, keď to, čo Tóra požadovala, pôsobilo priam šokujúco, revolučne.

Na otázku ako zhrnúť bibliu do jednej vety, odpovedali dvaja rabíni takto:

„Miluj svojho blížneho ako seba samého.“

Rabi Akiba (zač. 2. st.)

„Toto je kniha dejín človeka.“

Rabi Ben Azarja (1511-1578)

Celé dejiny humanizmu môžeme označiť ako dejiny presadzovania myšlienok Tóry. Na žiadnom mieste Tóry nenájdeme výzvu ku krutosti, ale na mnohých miestach je napísaná požiadavka miernosti a tolerancie. Nielen voči ľuďom, ale voči všetkému živému. Tóra sa zastáva aj otrokov v čase, keď otroctvo bolo súčasťou života všetkých národov. Z dnešného hľadiska by sme Tóru nazvali silne sociálnou. Sú v nej zákony v prospech chudobných, vdov a sirôt, otrokov, zákony na ochranu zvierat.

Celou Tórou sa sústavne tiahne niť prikázania tolerancie a ohľaduplnosti.

Talmud

Druhým najvýznamnejším prameňom židovstva je Talmud. Je to zbierka komentárov Tóry. Slovo je substantívom slovesa učiť sa alebo učiť (iných). Talmud vznikol postupne. Najprv bola halacha (cesta, putovanie) ako pojem, ktorý označuje súbor tradícií a príkazov. Halacha sa tradovala len ústne. Postupne však dochádzalo ku spisovaniu tradície. Tejto práci sa venovali rabínske školy. Keď došlo roku 70 n.l. k zničeniu druhého chrámu a k ovládnutiu krajiny Rimanmi, učenci, ktorí vojnu prežili, sa snažili zachrániť ohrozené tradície judaizmu. Došlo k založeniu nového učilišťa, v ktorom sa začali zhromažďovať a spisovať všetky dostupné tradície judaizmu.

Talmud sa skladá z mišny a gemary. O vznik mišny sa zaslúžili Tanaiti - tak sa nazývali generácie učencov nadväzujúcich na štúdium Rabbanovej školy v Jabne. Tanaiti zhromaždili rozsiahly materiál, ktorého konečnú redakciu urobil rabi Jehuda Ha Nassi

v rokoch 170 až 200 n.l. Tradícia mu preto pripisuje autorstvo mišny, diela, ktoré je výsledkom práce piatich generácií tanaitov. **Mišna (opakovanie) vychádza z Tóry a predstavuje prvé autoritatívne zhrnutie zákona. Je jadrom Talmudu.**

V ďalších generáciách sa učenci, ktorých označujeme ako amorejci, zaoberali Tórou aj mišnou. Spísali diskusie a komentáre k mišne a doplnili ich látkou, ktorú do nej rabi Jehuda Ha Nassi nezahrnul. Táto práca sa nekonala len v Palestíne, ale aj v Babylone, do ktorého sa presunulo v 2. a 3. storočí n.l. ťažisko židovskej vzdelanosti. **Výsledkom práce amorejcov je gemara (dokončenie, naučená tradícia).** Podľa miesta vzniku rozlišujeme **jeruzalemskú a babylonskú gemaru. Mišna spolu s gemarou tvoria Talmud, a tak podľa gemary rozlišujeme jeruzalemský a babylonský Talmud.** K uzávierke jeruzalemského Talmudu došlo v 4. storočí, babylonského v 5. storočí. Písomne zaznamenané diskusie o babylonskom Talmude trvali do 9. storočia. Potom sa ťažisko židovskej vzdelanosti presunulo do arabsko-španielskeho priestoru a postupne ďalej do Francúzska a Nemecka.

Vo všetkých týchto krajinách zakladali Židia rabínske školy, v ktorých sa študoval Talmud. Talmud sa stal jedným zo synonym židovstva. Ide o knihu, ktorá sa už od svojho vzniku stala predmetom bipolárneho prístupu. Na jednej strane uznávaný za zdroj múdrosti, na druhej strane hanobený a osočovaný. To, čo sa používalo proti nemu, sú falošné citáty, alebo citáty vytrhnuté z textu. Ak má niekto úprimnú snahu o pochopenie tohto diela a jeho konfrontovanie s inou náboženskou literatúrou, mal by prirovnať dôležité s dôležitým. Je chybou brať z Talmudu nepodstatné a porovnávať s tým, čo je na druhej strane prvoradé. Talmud ako i iné diela nemožno posudzovať podľa jednotlivých citátov.

Pri protižidovských pogromoch v stredoveku sa ničili židovské písomnosti, na prvom mieste Talmud. Často ho verejne pálili a v 16. storočí existoval už len nepatrný počet exemplárov kompletného diela. Za uchovanie Talmudu vd'áčime vynálezu kníhtlače a povoleniu pápeža Leva X., známeho mecenáša vedy, vydať Talmud bez cirkevnej cenzúry.

Použitá literatúra:

Franeck, J.: Judaizmus, G+G, Archa, 1998